

LBRIS

We know
books

Florin Șindrilaru

ȘAIZECISM, OPTZECISM.
PORTRETE ÎN DIAGONALĂ

ISBN 978-606-053-048-0

Agnos
Sibiu – 2021

CUPRINS

- I. Despre granițe și dezgrănițări / 9
- II. NICOLAE PRELIPCEANU.
Noblețea și demnitatea discursului poetic / 27
- III. ȘTEFAN IOVAN.
Memoria seminței. Modelul propriu de tăcere / 109
- IV. MAGDA CÂRNECI.
FEM. Prolegomene la o carte deschisă / 149
- V. ALEXANDRU MUȘINA.
Calea regală a poeziei / 207

I. Despre granițe și dezgrănițări

Contactul pe care îl reînnoim în scris, prin aceste pagini, cu epocile literare apropiate doar relativ de prezentul continuu, necesită rememorarea unor momente și evenimente ce le reprezintă și le conferă particularități, caracteristici asupra cărora simți nevoia să revii. Și nu numai spre rememorare. Epoca de după Al Doilea Război Mondial este, privind componenta ei literară, o perioadă despre care s-a scris mult, s-au formulat opinii: percutante, dorit decisive sau permissive. S-au emis afirmații notabile, demne de reținut, sau negații vehemente la fel de adevărate. Din acest punct de vedere timpurile pe care le avem în atenție sunt la fel de (dureros) interesante și browniene, reflectându-se fidel în literatura pe care au produs-o.

Văzut prin prisma trecerii ce, firesc, amendează și sedimentează, fermentul literar ce caracterizează aceste epoci, literare în primul rând (*perioada de tranziție 1940-1947, proletcultismul, „generația '60”, optzecismul, postmodernismul în general*), rămâne captivant și prin faptul că permite cu lejeritate emiterea nu numai a unui singur adevăr, ci a unei multitudini de adevăruri. Conjuncte sau disjuncte. Interesante și demne de a fi consemnate. Reamintim ca atare, pe scurt, câteva jaloane cu posibile valori diriguitoare despre aceste perioade/ generații. Perioade pe care le-am parcurs și trăit, în care poate ne-am și implicat. Pentru considerarea sau reconsiderarea unui trecut literar ce încă nu l-am depășit și a unui prezent (de asemenea literar) ce-și cere, și el, dreptul la o existență perenă. Sunt doar câteva puncte de vedere asupra acestor perioade zigzagate din devenirea literaturii noastre. Alegem aceste puncte de vedere la modul arbitrar și totuși selectiv: surse, din multele existente și notabile, ce abordează fenomenul literar pe care l-am trăit și ni l-am asumat. Și care ne-a asumat.

Un viitor neteterminat și un prezent continuu. În volumul prim al monumentalei serii *Scriitori români de azi* (Ed. Cartea Românească, 1974), academicianul Eugen Simion trece în revistă, în capitole cu titluri sintetizatoare, în primul rând scriitori reprezentativi ai momentului 45-47 a căror operă a fost ținută apoi sub cizma proletcultismului – impus de noile forțe politice diriguitoare. În capitolul intitulat *Poezia boemei. Exotism și ironie. Poezia apoeticului. Desacralizarea poemului. Prelungiri ale supra-realismului. Resurecția baladei*, de exemplu, este prezentată și comentată opera unor poeți ce constituiau, în acele timpuri tulburi și bulversante, imediat postbelice, garanții ale viitorului poeziei: Dimitrie Stelaru, Constant Tonegaru, Ion Caraion, Geo Dumitrescu, Radu Stanca, Ștefan Augustin Doinaș... Poeții incluși de criticul literar în capitolul amintit reprezentau mai ales trei direcții lirice conturate în perioada acelor ani 44-47, deci în timpul și imediat după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial: gruparea din jurul *Cercului literar de la Sibiu*, cea din jurul revistei *Albatros* și (mai puțin) reprezentanții ai celui de al doilea val suprarealist. Urmărind fluxul literar – îndeosebi cel poetic – al literaturii noastre în succesiunea-i istorică, Eugen Simion rezervă un capitol aparte lui A.E. Baconsky (*Formele «satanismului» modern*), ca și lui Nicolae Labiș, pe care îl consideră deschizătorul de drum pentru viitoarele generații lirice: *Buzduganul unei generații*.

Ad aperturam libri. Vom folosi termenul de „generație” nu în sensul lui biologic, ci într-o accepțiune largă, cuprinzătoare. Tudor Vianu considera că acest concept trebuie folosit în universul literar tocmai în sensul de „generație de creație”, și nu în sens restrâns, biologic. După Al. Piru, „definiția generației literare este, acum, în zilele noastre, dependentă mai puțin de perioadele de timp în care scriitorii au trăit (deși, firește, nu le putem elimina din discuție) și mai mult de identificarea unor paradigme diferite și de predominanța unora dintre ele, în condițiile unei succesiuni dificile, cu suprapuneri multiple. Punctul esențial (și care îngroapă

definitiv viziunea biologistă asupra conceptului de generație) constă în aceea că, nefiind «naturală», ștafeta generațiilor literare implică omologarea critică, fie și postfactum, a dominantei. Istoria literară a încetat să mai fie privită ca un șir natural de autori, de opere și de contexte, reflectat în oglinda istoriografiei, ca vițelul în apă. Lucrurile par astăzi să stea exact pe dos. Istoriografia dă naștere istoriei literare, a cărei «realitate» este produsul unor concepte. Cum ar fi chiar cel de generație literară: istoricii literari nu mai caută generații reale în intervale obiective de timp, ci determină aceste intervale prin aplicarea conceptului lor de generație ca paradigmă dominantă”. (*apud* Alina Iuliana Popescu, *Neomodernismul și Generația '60. Context ideologic și cultural*, blog internet). La baza generației literare stă deci, în accepția profesorului Al. Piru, grupul de concepte de tip paradigmatic care definesc o direcție literară identificabilă și disociabilă în contextul literar.

Revenind la remarcabilul volum al academicianului Eugen Simion, să notăm că, în aceeași manieră sintetică și definitorie, sunt fixați poeții ce reprezintă la cel mai înalt nivel direcții în care se manifestă poezia deceniilor 7-8 ale secolului trecut. Criticul literar îl consideră pe Nichita Stănescu (cel mai de seamă reprezentant al generației în discuție) un poet „al transparenței”, manifestând în scrisul său o „*criză de identitate*” fecundă. Pe Marin Sorescu, un alt reprezentant de marcă al generației șaizeciste, îl include în categoria „*ironiștilor și fanteziștilor*”, dimpreună cu Mircea Ivănescu, Emil Brumaru, Mihai Ursachi. Ioan Alexandru, căruia i se alătură Ion Gheorghe, Gheorghe Pituț, George Alboiu, reprezintă, consideră criticul literar, „*expresionismul țărănesc*”. Cezar Baltag, poetul de expresie barbiană, excelează prin „*conceptualizarea simbolurilor*”. Lirica feminină, reprezentată îndeosebi de Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Constanța Buzea, Gabriela Melinescu, se detașează prin „*spiritualizarea emoției*”. E foarte important să nu uităm că volumul amintit al istoricului și criticului literar, cu clară forță direcționară, a apărut în anul 1974.

„**Generația 60 a avut șansă istorică și, spre meritul ei, a știut s-o joace.**” Trecând în revistă generația/ generațiile literare în discuție, îndeosebi din punctul de vedere al derulării evenimentelor istorice, academicianul Nicolae Manolescu, în a sa *Istorie critică a literaturii române*, re-fixează momente de cotitură în destinul poporului român și, implicit și determinant, al literaturii noastre. Criticul și istoricul literar consideră, concludiv, că „trei lucrări contribuie, aproape în egală măsură, la schimbarea peisajului literar de la începutul deceniului 7. **Cele dintâi sunt de ordin politic.** (s.m.) În 1958, armata sovietică părăsise România, prima țară din lagărul estic care scăpa de ocupație.” (op. cit., p. 1000) Motivul retragerii trupelor sovietice de ocupație a fost, după criticul și istoricul literar amintit, obediența afișată de cărmuitorii de atunci ai României față de forțele ocupante, concretizată printr-un sistem autarhic „dintre cele mai rigide din tot Estul” (idem, p. 1000) Al doilea element politic, afirmă Nicolae Manolescu, ar fi decesul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în 1965, și „ascensiunea lui Nicolae Ceaușescu, cel mai tânăr lider politic comunist de după război. Ceaușescu a profitat de desovietizare spre a instaura un regim pe cât de comunist în conținut, pe atât de naționalist în formă.” (ibid., p. 1000) Noul lider politic, pentru a controla și deține apoi „mecanismele regimului”, „a fost silit, consideră Nicolae Manolescu, să-și câștige capitalul de încredere necesar spre a-și pune în aplicare dictatura. Intelectualitatea și vârful ei de lance în opinia publică, scriitorii, trebuiau cucerți ca să poată fi ulterior anexați.” (ibid., p. 1000) Și, continuă criticul literar analiza epocii istorice, „manipularea scriitorilor a fost realizată cu inteligență politică: între 1965 și 1971, regimul a fost parțial liberalizat, cenzura ținută în lesă.” (ibid., p. 1000) La acestea se adaugă decisiv evenimentele „Primăverii de la Praga” din 1968, care prilejuiesc lui Nicolae Ceaușescu noi acumulări de capital prin poziția adoptată *vis-à-vis* de invazia Cehoslovaciei.

Momentul politic traversat a avut, menționează Nicolae Manolescu, și implicații literare favorabile. Oficialitatea „a permis

repunerea pe tapet a «moștenirii literare» într-un spirit diferit de cel din anii realismului socialist. **În câțiva ani, au fost reeditați aproape toți scriitorii interziși după 1948.** (s.m.) Criticii au putut proceda la o revizuire adevărată, fără strictete ideologică, a patrimoniului. Totodată au început să fie publicați scriitorii occidentali contemporani care suferiseră același embargou ideologic înainte.” (ibid., p. 1001)

Pro memoria. „*Valorificarea moștenirii literare*” a constituit un adevărat eveniment cultural, cu urmări benefice impresionante. Notăm câteva rezultate concrete, cu adevărat remarcabile, ale acestei politici ideologice de moment. Să specificăm însă că „momentul” acesta constituie și o **prelungire a dezghețului ideologic, și mai ales cultural**, care începuse, cu pași timizi însă, încă mai de mult. În 1955, reamintim, Tudor Arghezi publică volumul de poezii *1907. Peizaje*, volum care îi înlesnește și certifică revenirea în spațiul literar. În același an, lui Tudor Vianu i se editează culegerea de studii *Probleme de stil și artă literară*, iar lui Lucian Blaga – traducerea capodoperei lui Goethe, *Faust*. Tot în 1955, Tudor Arghezi, Zaharia Stancu, Tudor Vianu, Geo Bogza devin **membri titulari ai Academiei**, iar Al. Philippide – membru corespondent. G. Călinescu, Mihail Sadoveanu, George Bacovia erau deja recunoscuți și reintegrați în peisajul literar. În 1956 Tudor Arghezi publică poemul sociogonic *Cântare Omului*, academicianului Tudor Vianu îi apare culegerea de studii literare *Literatura universală și literatura națională*, iar lui Mihail Sorbul i se editează antologia retrospectivă *Teatru*, în două volume. Literatura română suferă însă o lovitură ireparabilă prin respingerea de către autoritățile comuniste române a propunerii ca Lucian Blaga să fie înscris pe lista candidaților la Premiul Nobel pentru literatură pe acel an.

Nu poate fi ignorat rolul important pe care l-a avut în această perioadă, în domeniul cultural-editorial, lansarea colecției *Luceafărul*, susținută de edituri bucureștene de elită. Colecția publică aproape numai **scrieri ale debutanților** și își începuse

aparițiile editoriale încă în 1960, publicând în acel an, printre altele, volume de debut ale lui Ilie Constantin (*Vântul cutreieră apele*), Cezar Baltag (*Comuna de aur*), Leonida Neamțu (*Cântecul constelației*), Florin Mihai Petrescu (*Stele roșii*), Nichita Stănescu (*Sensul iubirii*); de asemenea, debutează în această colecție prozatorii Ștefan Bănuțescu (*Drum în câmpie*), Nicolae Velea (*Poarta*) etc.

Revenind la perioada de mai rodnică exercitare a dezghețului literar, ne oprim, spre edificare, la anul 1966. În acest an apar *Joc secund* – ediția (aproape) completă a poeziilor lui Ion Barbu, antologia retrospectivă *Omul cu compasul* a lui Ștefan Aug. Doinaș. Se mai publică ediții retrospective ale liricii lui Emil Botta (*Poezii*), Geo Dumitrescu (*Nevoia de cercuri*), Sașa Pană (*Poeme și poezii*), Ion Sofia Manolescu (*Soare scufundat*). Apare creația în versuri a lui Al. Macedonski (*Opere*), în 4 volume, lucrare de referință îngrijită de Adrian Marino. Postum, se tipăresc *Versurile* lui Radu Stanca, povestirile lui Vasile Voiculescu (în două volume: *Capul de zimbri și Ultimul Berevoii*) – un adevărat eveniment literar –, ca și volumul *Postume* al lui Tudor Vianu, care cuprinde și *Istoria ideii de geniu*, concretizare editorială a cursului special de literatură universală pe care ilustrul academician îl ținea în cadrul Facultății bucureștene de Limba și Literatura Română. Și altele.

Tot în anul 1966 au debutat în prestigioasa colecție *Luceafărul* poezii Ovidiu Genaru (*Un șir de zile*), Mircea Ciobanu (*Imnuri pentru nesomnul cuvintelor*), Ion Pop (*Propuneri pentru o fântână*), Nicolae Prelipceanu (*Turn înclinat*), Ioanid Romanescu (*Singurătate în doi*), Petru Popescu (*Zeu printre blocuri*), Gheorghe Pituț (*Poarta cetății*), Corneliu Sturzu (*Autoportret pe nisip*), și tot în această colecție, deosebit de harnică și de apreciată în acea vreme, au debutat cu proză Horia Pătrașcu (*Întunericul și profesoara de pian*), Constantin Stoiciu (*Dimineața*), Sânziana Pop (*Nu te lăsa niciodată!*), Iulian Neacșu (*Iarna când e soare*), Constantin Mateescu (*Rochia cu anemone*), Ion Bălăceanu (*Pâinea și bicicleta*) ș.a.m.d. Să specificăm și câteva din volumele de poezie apărute

în același an la diferite edituri: Leonid Dimov, *Versuri* (placheta de debut); Ioan Alexandru: *Infernul discutabil*; Cezar Baltag: *Răsfârșeri*; Marin Sorescu: *Moartea ceasului*; Ion Caraion: *Eseu*; Ana Blandiana: *Călcâiul vulnerabil*.

În anul următor 1967 debutează, printre alții, Ileana Mălăncioiu (*Pasărea tăiată*, cu o prefață de Ștefan Aug. Doinaș), Dan Laurențiu (*Poziția astrilor*), A.I. Zăinescu (*Zei neatenți*), Grigore Arbore (*Exodul*), Petre Ghelmez (*Germinații*), Ilarie Hinoveanu (*Cocorul din unghi*), Nicolae Ioana (*Templu sub apă*), Dumitru M. Ion (*Iadeș*), Marius Robescu (*Ninge la izvoare*), iar în proză amintim debutul lui Aurel Dragoș Munteanu (*După-amiază neliniștită*), Anghel Dumbrăveanu, cu volumul de schițe și nuvele *Miss '65*, Alexandru Ivăsiuc, cu romanul *Vestibul*. Tot în acest an apare nuvela lui D.R. Popescu *Duios Anastasia trecea*, ca și proza lui Horia Pătrașcu, transpusă și în film (1968), *Reconstituirea*. Să adăogim la imaginea acelui an literar alte apariții notabile: Ion Caraion, *Dimineața nimănu*; Ștefan Aug. Doinaș, *Seminția lui Laocoon*; Vintilă Ivănceanu, *Cinste specială* sau ediția retrospectivă *Alfa* a lui Nichita Stănescu. Octavian Goga, Ion Heliade Rădulescu, Ioan Slavici sunt reeditați în ediții critice, iar aparițiile lucrărilor de critică și istorie literară se întetesc.

O afirmație a lui Nicolae Manolescu merită reținută cu prisosință: „*Generația 60 a intrat în scenă în momentul cel mai nimerit.*” Scriitorii, observă criticul literar, sunt născuți, majoritatea, în jurul anilor 30 (A.E. Baconsky în 1925, Leonid Dimov și Alexandru Miran în 1926, Mircea Horia Simionescu, Radu Cărneci în 1928, Ion Horea, Alexandru Andrițoiu în 1929, Aurel Rău în 1930, Petre Stoica și Mircea Ivănescu în 1931, Romulus Vulpescu și Nichita Stănescu în 1933, Ovidiu Genaru în 1934, Radu Ciobanu, Ion Gheorghe, Nicolae Labiș în 1935, Gheorghe Grigurcu și Marin Sorescu în 1936, Cezar Baltag, Dan Laurențiu și Ioanid Romanescu în 1937 ș.a.m.d.), și au debutat „cu puține excepții, în anii 60”. Aceste câteva date se cer consemnate pentru a înțelege și astfel amploarea și diversitatea fenomenului și a fermentului

literar în epoca respectivă. Pe bună dreptate, Nicolae Manolescu concluziona: „Până la instaurarea național-comunismului, în anii 70, scriitorii au avut șansa unui dezgheț ideologic. (s.m.) Când regimul a revenit la o cenzură strictă, în 1971, roata istoriei nu mai putea fi întoarsă. În plus, naționalismul reprezenta o deviere doctrinară majoră. Cenzura n-a mai recuperat niciodată puterea de care se bucurase înainte, fiindcă și-a pierdut baza ideologică. (...) **Generația 60 a avut șansă istorică și, spre meritul ei, a știut s-o joace.**” (op. cit., p. 1001)

Alte câteva considerații ale lui Nicolae Manolescu se cer reamintite și reținute. Criticul „vede” poezia ca fiind primul gen literar care se trezește „din somnul dogmatic”. Îndeosebi, pentru că era „genul cu cea mai redusă aderență la realitatea social-politică și morală; avea, pe de alta, publicul cel mai restrâns.” (idem, p. 1001) Poeții, notează Nicolae Manolescu, „s-au adaptat spontan unei duble constrângeri. O constrângere a reprezentat-o nevoia de a se diferenția de poezia realist-socialistă din deceniul anterior. Retardată, întoarsă la moduri de expresie pe care modernismul le făcuse să cadă în desuetudine (poemul epic, speciile agitatorice, imnul sau oda, în general tematica obștească), poezia realist-socialistă reprezenta pentru noii poeți **un exemplu perfect de cum nu trebuie să arate opera proprie.** (s.m.) Cealaltă constrângere era legată de faptul că poezia trebuia să se țină cât mai departe de o realitate încă tabu. Cea mai nimerită cale o oferea tocmai poezia pură interbelică, fără corelat obiectiv determinat, dificilă, dacă nu totdeauna ermetică, pe scurt evazionistă și elitistă. Paradoxul noii poezii de după 1960 acesta este: de a fi un *remake* modernist, alimentat de acea parte a liricii interbelice care, prin Blaga, Barbu, Bacovia sau Arghezi, se afla cel mai departe de poezia referențială, clară și militantă a realismului-socialist.” (ibid., pp. 1001-1002). Apoi, „cu Nichita Stănescu, Leonid Dimov, Alexandru Miran, Cezar Baltag, tardivul A.E. Baconsky și alți șaizeciști, **poezia reînnoadă firul istoric, rupt de proletcultismul anilor 50, cu poezia modernistă interbelică, lirică, pură, evazionistă, elitistă,**

dificilă și ermetică. (s.m.) Volumul cel mai reprezentativ pentru orientarea generală a poeziei unei întregi generații, cel puțin la începuturile ei, este **11 elegii**. Scrie poetul în chiar cea dintâi elegie, (parafrazând un text celebru din *Biblie*, „*Eu sunt Cel ce este*” [Exodul, 13-15] – n.m.): „*El începe și se sfârșește cu sine*” (ibid., p. 1002).

Iulian Boldea despre neomodernismul poetic românesc. Rezumăm în aceste pagini și o luare de poziție prezentată, într-un articol aplicat, de către **Iulian Boldea: Neomodernismul poetic românesc** (în „*Observator cultural*” nr. 223, din 01.06.2004; <https://www.observatorcultural.ro/categorie/literatura/>). Autorul articolului rememorează anii 60-70 ai secolului trecut, care au fost marcați de „o revigorare a lirismului «pur», după o perioadă aridă, în care dogmatismul lozincard impusese o poezie didacticistă, materializată în simple reportaje lipsite de fior afectiv ori de profunzime ideatică.” Proletcultismul, impus după anii 1947, a promovat un epic în proză sau în versuri ce a produs în final „opere dictate de o ideologie constrângătoare, dogmatică, o ideologie ce impunea literarului anumite modele și tipare prestabilite, înguste și deformatoare”, fără valoare estetică. Marii poeți interbelici „sunt marginalizați ori interziși, iar Eminescu însuși e cenzurat în virtutea noii ideologii”, reamintește cunoscutul critic și teoretician literar. Un alt efect distructiv al proletcultismului, subliniază Iulian Boldea, este că „teme precum iubirea, moartea, timpul, istoria etc. sunt fie absente cu totul din peisajul liric proletcultist, tabuizate, fie cosmetizate, ideologizate, prefăcute, sub presiunea convențiilor dogmatice comuniste ale epocii, în ingrediente și accesorii ale unui discurs epicizant și didacticist.”

Ca prime semne ale normalizării spațiului liric, autorul consideră a fi eforturile poeților grupați în jurul revistei „*Steaua*”: A.E. Baconsky, Victor Felea, Aurel Rău, Aurel Gurghianu ... Ei regăsesc „esența lirismului” mai întâi în spațiul pastelului: „peisajul nu mai e un mediu artificializat, un cadru exterior, el e absorbit în țesătura poemului de către o gândire poetică ce